

Soc. ekol. Zagreb, Vol. 22 (2013.), No. 2
 Nikola Vojnović: Sociokulturna obilježja održivog turizma unutrašnje Istre

UDK 338.48.504] (497.571)
 504.03.338:48] (497.571)

Izvorni znanstveni rad.
 Primljeno: 22.10.2012.
 Prihvaćeno: 13.05.2013.

SOCIOKULTURNA OBILJEŽJA ODRŽIVOG TURIZMA UNUTRAŠNJE ISTRE

Nikola Vojnović

Sveučilište Jurja Dobrile
 Zagrebačka 30, 52 100 Pula
 e-mail: nvojnov@unipu.hr

Sažetak

U radu se razmatraju odabrana sociokulturna obilježja održivog turizma na prostoru unutrašnje Istre koju čine 24 općine i grada Istarske županije. U tu svrhu, uvažavajući kriterije dostupnosti, pouzdanosti, prediktivnosti, jasnoće i izvodljivosti, korišteni su sociokulturni indikatori održivog turizma: gustoća registrirane zaštićene kulturno-povijesne baštine u površini općina i gradova, udjel turista koji razumiju i poznaju jezik lokalnog stanovništva, opća sigurnost kao udjel kaznenih djela i prekršaja protiv javnog reda i mira koje su počinili turisti u ukupnom broju takvih delikata, odnos lokalnog stanovništva i vlasnika smještajnih objekata prema turizmu te stavovi predstavnika općina i gradova. Najveću gustoću registrirane zaštićene kulturno-povijesne baštine u površini imaju općine i gradovi na čijem se teritoriju nalaze urbanističke, poluurbane i ruralne cjeline. Indikatorom udjela turista koji razumiju i poznaju jezik lokalnog stanovništva utvrđen je zadovoljavajući stupanj jezičnog razumijevanja između lokalnog stanovništva i turista. Udjel kaznenih djela i prekršaja protiv javnog reda i mira koje su počinili turisti u ukupnom broju tih delikata relativno je malen. Turisti su u svega 11 općina i gradova počinili kaznena djela i prekršaje protiv javnog reda i mira. Odnos lokalnog stanovništva i vlasnika komercijalnih smještajnih objekata prema turizmu ispitan je metodom ankete koja je pokazala da je turizam prihvatljiva i poželjna djelatnost a utvrđene razlike između dvije ispitane skupine su male. Predstavnici lokalnih vlasti ili turističkih zajednica ocijenili su da nema nesuglasja između turista i stanovništva te da turizam potiče očuvanje domaćih običaja i tradicije. Prema odabranim sociokulturnim obilježjima, unutrašnja Istra je regija održivog turizma.

Ključne riječi: održivi turizam, općine i gradovi unutrašnje Istre, sociokulturni indikatori održivog turizma

1. UNUTRAŠNJA ISTRA KAO TURISTIČKA REGIJA

Unutrašnji dijelovi hrvatskih primorskih županija imali su u dosadašnjem razvoju turizma, izuzme li se nekoliko prostorno izdvojenih destinacija, marginalno značenje. Za susjedni, obalni, turistički visokorazvijeni prostor, obližnje zaleđe imalo je prometnu (tranzit) i opskrbnu funkciju, a služilo je kao izvor radne snage za brzorastuće gospodarstvo. Upravo je potražnja za radnom snagom u priobalju bila jedan od uzročnika depopulacije koja je u nekim dijelovima unutrašnjosti dovela do drastičnog smanjenja

broja ili nestanka stanovništva (Nejašmić, 1991; Zupanc, 2004). Društveno i gospodarsko zaostajanje unutrašnjosti primorskih županija, praćeno depopulacijom kojima je jednim dijelom pridonijela intenzivna turistifikacija priobalja, otvorilo je mogućnosti drugačijeg promišljanja razvoja tog prostora.

Planiranje turizma u različitim dokumentima primorskih županija obuhvaćalo je prostore unutrašnjosti za koje se predviđala implementacija turističkih aktivnosti kao načina revitalizacije naselja, povratka iseljenog ili zadržavanja postojećeg stanovništva te oživljavanja tradicijskih djelatnosti. Drugi jednako važan cilj planiranja razvoja turizma bio je preoblikovanje dosadašnje turističke ponude zasnovane na jakoj sezonalnosti i izrazitoj prostornoj koncentraciji u uskom obalnom pojasu. Jedan je od takvih planskih dokumenata *Master plan turizma Istre* koji za prostor unutrašnje Istre predviđa tradiciju i običaje, povijest, autentičan istarski ruralni stil života te sačuvan okoliš kao najvažnije elemente turističke ponude (Istarska županija, 2002).

Značajnije preoblikovanje unutrašnje Istre u turističku regiju započelo je početkom ovog stoljeća potaknuto prostorno-planskim i razvojnim dokumentima Istarske županije. U razdoblju ekspanzije masovnog, ljetnog, odmorišnog turizma na istarskom priobalju, unutrašnjost se turistički razvijala u samo nekoliko prostorno raspršenih i razvojno nepovezanih destinacija, poput Pazina, Motovuna, Buzeta i Istarskih toplica. Među navedenim destinacijama najveći broj turista i noćenja imale su Istarske toplice čemu je pogodovala usmjerenost prema zdravstvenom turizmu, jednim dijelom podržavanom i pomaganom iz državnih fondova.

Atraksijska osnova turizma unutrašnje Istre ponešto se razlikuje od one na priobalju. Naime, središnje mjesto u turističkoj ponudi podtip je mediteranskog krajolika kojeg čine prožete i objedinjene prirodne, antropogene, fizionomske i osjetilne sastavnice¹ (Dumbović-Bilušić i Obad-Šćitaroci, 2007) čije se mogućnosti turističke valorizacije ne ograničavaju samo na ljetnu sezonu kao što je to slučaj u obalnom dijelu Istre. Izdvojeno, glavne su turističke atrakcije u krajoliku unutrašnje Istre geomorfološka obilježja i geološka građa, hidrogeografska obilježja, klima i vegetacija, kulturna baština, manifestacije i ostale atrakcije. Osim ovih atrakcija, važan je resurs u turizmu povoljan geografski položaj u odnosu na emitivna turistička tržišta Srednje i Zapadne Europe.

Temeljeći svoj razvoj na diferenciranoj atraksijskoj osnovi u odnosu na priobalne destinacije, te provedbom projekata Istarske županije čiji je cilj bio razvoj turizma u ruralnim naseljima do kraja 2003. godine, sve općine i gradovi unutrašnje Istre imali su komercijalne smještajne objekte na svojim teritorijima. Kao rezultat takvog razvoja broj postelja je u razdoblju 1989.–2009. porastao za 116%. U istom je razdoblju broj turista povećan za 73% a noćenja za 60% (Republički zavod za statistiku, 1990; Državni zavod za sta-

1 Prirodne sastavnice krajolika su reljef, geološka, klimatsko-vegetacijska i pedološka obilježja. Antropogene (kulturne) sastavnice čine povijesna naselja i arhitektura, sustavi komunikacija, poljodjelstvo i korištenje prostora tijekom povijesnih razdoblja te arheološki slojevi. Fizionomske sastavnice su mjerilo, proporcije, linije razgraničenja, dominante u krajoliku, oblici, boje, vizure, uzorci krajolika, a osjetilne sastavnice su one asocijativne, duhovne, identitet, simboli, običaji, literatura, glazba i osjećaj prostora.

tistiku, 2010a). Ovakva nagla turistifikacija svih općina i gradova unutrašnje Istre bez značajnije turističke tradicije potakao je u znanstveno-stručnoj javnosti brojne dileme i nedoumice među kojima je stožerno mjesto imalo pitanje u kojoj je mjeri provedba razvojnih planova na ovom prostoru održiva s aspekta utjecaja na prirodnu osnovu, lokalno stanovništvo i gospodarstvo.

U ovom radu istražuje se u kojoj se mjeri novonastala turistička djelatnost kao prostorna² i društveno-gospodarska inovacija u unutrašnjoj Istri razvija u skladu s načelima održivog turizma te kako se taj razvoj odražava na lokalnu zajednicu. Radovi i istraživanja u kojima se na primjerima turističkih regija ili destinacija konkretizira i oživotvoruje primjena indikatora u evaluaciji sociokulturnih obilježja održivog turizma relativno su rijetki. Stoga je svrha ovog rada davanje doprinosa u implementaciji *monitoringa* sociokulturnih obilježja održivog turizma i to na primjeru turističke regije u nastajanju. Stalni *monitoring* kao dio prostorno-planskih aktivnosti omogućio bi uravnoteženo korištenje svih turistički atraktivnih sastavnica krajolika.

2. ODRŽIVI TURIZAM – POJAM I OBILJEŽJA

U proteklih dvadeset godina u domaćim i stranim publikacijama javio se velik broj definicija održivog turizma. No, za potrebe ovog istraživanja ključna je ona Svjetske turističke organizacije (UNWTO) koja je uvažavajući definiciju održivog razvoja, održivi turizam definirala kao onaj koji zadovoljava potrebe sadašnjih turista i receptivnih regija uz zaštitu i unapređenje mogućnosti za budućnost (UNWTO, 2001, prema: Liu, 2003). Osim ove, za rad je relevantna definicija Instituta za turizam prema kojem je održivi turizam onaj koji može opstati tijekom duljeg razdoblja jer ne uzrokuje degradaciju okoliša, nego ostvaruje korist u ekonomskom, ekološkom, društvenom i kulturnom okruženju u kojem se odvija (Carić, 2006). Osim održivog turizma, javljaju se i srodni pojmovi poput odgovorni, zeleni turizam, etički i ekoturizam.

Kao i kod održivog razvoja, učinci turizma na prostornu stvarnost podijeljeni su u tri glavne kategorije ili obilježja: okolišnu (prirodnu, ekološku), sociokulturnu i ekonomsku. Ove kategorije se međusobno ne isključuju, već imaju značajni stupanj podudaranja te služe kao sredstvo u razmatranju i tumačenju učinaka turizma (Hall, 2008). Vodeći se tim kategorijama, Svjetska turistička organizacija (UNWTO) predložila je indikatore kao sredstva *monitoringa* ekoloških, sociokulturnih i ekonomskih obilježja održivog turizma (UNWTO, 1993; 1996; 2001; 2004b). U prijedlozima implementacije indikatora održivog turizma vrlo se jasno izdvajaju ekološka, sociokulturna i ekonomska skupina indikatora. Među najvažnijim sociokulturnim obilježjima održivog turizma koji

2 Premda se pojava i dosadašnji razvoj na prostoru unutrašnje Istre ne može po intenzitetu i značaju uspoređivati s obližnjim priobaljem, turizam je ipak utjecao na određene promjene u prostoru. Najizrazitije su promjene u antropogenim i fizionomskim sastavnicama krajolika kao posljedica intenziviranja gradnje novih smještajnih objekata te obnavljanja i prenamjene stambenih objekata u turističke. U nekim se naseljima gradnjom stambeno-turističkih nizova znatno poremetila postojeća prostorna logika.

se nadziru i prate indikatorima spadaju očuvanost i zaštita kulturno-povijesne baštine, obnova jačanje vrijednosti i tradicije lokalne zajednice, odnos lokalnog stanovništva i turizma, sigurnost u receptivnoj regiji te razumijevanje jezika lokalne zajednice (Farsari i Prastacos, 2001; Coccossis i Mexa, 2004; Choi i Sirakaya, 2006; Roberts i Tribe, 2008).

3. OSVRT NA DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA

Od objavljivanja izvješća „Naša zajednička budućnost“ Brundtlandina povjerenstva 1987. godine (UN, 1987) provedena su brojna istraživanja te objavljeni radovi na temu održivog razvoja i održivog turizma. Za ovaj rad najrelevantnija su istraživanja i radovi o sociokulturnom aspektu održivog turizma te odnosu turizma i lokalne zajednice kao i oni koji ispituju mogućnost mjerenja tih odnosa i utjecaja kroz različite sustave pokazatelja. Na tragu takvih promišljanja su radovi kojima je dokazana veza i utjecaj turizma na svakodnevne životne aktivnosti i koncept održivog življenja (Simpson, 2009; Tao i Wall, 2009) te odnose kulturne baštine i održivog turizma (Coccossis, 2008) kojem je nekoliko godina ranije prethodilo istraživanje odnosa lokalne zajednice i turista s aspekta korištenja zajedničkih resursa (Briassoulis, 2002). Poseban interes u istraživanju održivog turizma je, osim odnosa prema prirodnoj i kulturnoj atrakcijskoj osnovi, posvećen utjecaju i međusobnim vezama turizma s lokalnom stanovništvom i mjerenju tog utjecaja. Među takvim radovima opsežna su istraživanja provedena, između ostalog, u Turskoj, Australiji, Slovenskom primorju, Balearima, Britanskoj Kolumbiji, Koloradu, Arizoni i Teksasu gdje su različitim metodama ispitani stavovi lokalnog stanovništva (Korça, 1996; Tovar i Lockwood, 2008; Nemec-Rudež i Vodeb, 2010; Aguiló i Nadal, 2005; Nepal, 2008; Besculides i sur., 2002; Andereck i sur., 2005; Choi i Sirakaya, 2005).

U Hrvatskoj su se i prije UN-ovog izvješća iz 1987. javila prva istraživanja i radovi na temu negativnog utjecaja turizma na prirodnu osnovu, stanovništvo i gospodarstvo (Alfier, 1994). U posljednjih dvadeset godina objavljeni su brojni radovi o održivosti turizma na prostoru Primorske Hrvatske. Jadrešić (1999) ističe potrebu za redizajniranjem masovnog turizma i orijentacijom na selektivni ili turizam održivog razvoja kao moguće rješenje negativnih pojava u turizmu. Značajan doprinos predstavlja zbornik „Održivi razvoj turizma“ (Blažević, 2005) u kojem je naglašena uloga kapaciteta nosivosti i dosadašnjih iskustava u evaluaciji održivog razvoja turizma u pojedinim sredozemnim turističkim destinacijama. Dodatni doprinos znanstvenom revaloriziranju pojmova održivosti u kontekstu turizma dao je Vukonić (2010) ističući još uvijek prisutnu pojamovnu nedorečenost i nepostojanje jasnih definicija. Prostorno-planski i razvojni okvir turizma unutrašnje Istre dali su dokumenti Prostorni plan Istarske županije (Zavod za prostorno uređenje Istarske županije, 2002) i Master plan turizma Istre (Istarska županija, 2002). Najvažnija istraživanja i radovi o održivom turizmu Istre su oni geografa Lukića i Zupanca (2005) čiji je prostorni okvir unutrašnja Istra kao turistički proizvod s aspekta socioekonomskih pokazatelja i kritičke interpretacije različitih načina prezentacije prostora te ekonomista koji istražuju odrednice održivog turizma na primjeru Istarske županije koristeći SWOT analizu (Bušelić i Afrić-Rakitovac, 2008), odnosno

predlažući nove oblike turizma, uključujući etički i ekoturizam, kao alternativu masovnom turizmu (Gržinić, 2007; 2010). Važan doprinos istraživanju odnosa lokalnog stanovništava prema masovnom turizmu dala je Orlić (2007) na primjeru Poreštine.

4. CILJ I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Istraživanja čije rezultate prezentiramo u ovom radu provedena su, kombiniranjem nekoliko znanstveno-istraživačkih metoda, u nekoliko etapa koje su obuhvatile razdoblje od prve polovice 2010. do kraja zime 2011. godine.

Ciljevi provedenih istraživanja bili su sljedeći:

- pomoću indikatora utvrditi sociokulturna obilježja održivog turizma te ulogu tih obilježja u oblikovanju unutrašnje Istre kao regije održivog turističkog razvoja; i
- utvrditi odnos lokalne zajednice prema održivom turizmu kao relativno novom prostornom i društveno-gospodarskom fenomenu.

U ostvarenju postavljenih ciljeva testiraju se jedna temeljna i dvije pomoćne hipoteze. Temeljna hipoteza glasi: „Sociokulturna obilježja određuju unutrašnju Istru kao regiju održivog turizma“.

Prva pomoćna hipoteza glasi: „Kulturno-povijesna baština unutrašnje Istre dio je potencijalne atrakcijske osnove održivog turizma“, a druga: „Postoji suglasje između turizma i stanovništva unutrašnje Istre“.

5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

5.1. Prostorni okvir istraživanja

Prostorni okvir istraživanja obuhvaća unutrašnju Istru, što odgovara pojmu unutrašnjosti Istarske županije. Prostor unutrašnje Istre čine 24 općine i grada Istarske županije.³ Taj prostor obuhvaća 1776 km², što je 63% površine Istarske županije i 470 naselja, što čini 71% od ukupnog broja naselja županije.

5.2. Metode istraživanja

Za ostvarivanje ciljeva i provjeravanje temeljne i pomoćnih hipoteza korištene su znanstveno-istraživačke metode i postupci uobičajeni za interdisciplinarna područja znanosti koji su primjenjivani u različitim etapama istraživanja.

3 Unutrašnju Istru čine gradovi Buje, Buzet i Pazin te općine Barban, Cerovlje, Gračišće, Grožnjan, Kanfanar, Karojba, Kaštelir-Labinci, Kršan, Lanišće, Lupoglav, Motovun, Oprtalj, Pićan, Sveta Nedelja, Sveti Lovreč, Sveti Petar u Šumi, Svetvinčenat, Tinjan, Višnjan, Vižinada i Žminj. Među 24 općine i grada uvrštena su četiri koji imaju izlaz na Jadransko more: grad Buje te općine Barban, Kanfanar i Kršan. Ove četiri upravno-teritorijalne jedinice svrstane su u unutrašnju Istru jer njihovo priobalje, u usporedbi sa susjednim obalnim općinama i gradovima, nije značajnije turistički valorizirano a težište naseljenosti i društveno-gospodarskog razvoja je u unutrašnjim naseljima.

U prvoj se etapi koristila metoda prikupljanja, analize, interpretacije i primjene dosadašnjih istraživanja sociokulturnog aspekta održivog turizma. Usporedno s ovom metodom prikupljeni su i obrađeni statistički i drugi podaci Državnog zavoda za statistiku, Turističke zajednice Istarske županije, Konzervatorskog odjela u Puli te Policijske uprave istarske koji su relevantni za izradu indikatora.

U drugoj se etapi istraživanja koristila složena metoda promatranja koja je obuhvatila višednevna terenska istraživanja. Složenost ove metode proistječe iz činjenice da su se tijekom njezine realizacije usporedno koristile pomoćne metode fotografskog i video snimanja, skiciranja i terenskog kartiranja te premda nije dio metodološke osnove, istraživanje je dopunjeno neformalnim razgovorima sa stanovnicima regije kao i vlastitim višegodišnjim promatranjem i proučavanjem ovog prostora te komparacijom sa sličnim europskim i izvan europskim turističkim regijama. Istovremeno s navedenim metodama koristila se metoda anketiranja i intervjuiranja.

Metodom ankete istraživani su stavovi i mišljenja dvije skupine ispitanika na temu održivog turizma njihove općine ili grada.⁴ Prva skupina (N=124) je lokalno stanovništvo koje nije neposredno povezano s ugostiteljsko-turističkom djelatnošću, a druga skupina (N=89) su vlasnici smještajnih turističkih objekata. Prva skupina je odabrana metodom prigodnog uzorka, a druga metodom namjernog uzorka prema odluci istraživača. Naime, obje skupine anketirane su istim anketnim upitnikom s deset tvrdnji kojem je bila pridružena ordinalna ljestvica procjene od pet stupnjeva, ali s različitim načinima provedbe anketiranja. Lokalno stanovništvo je samostalno popunjavalo upitnik u nazočnosti anketara, a vlasnici smještajnih turističkih objekata internetskom anketom koja je postavljena na specijaliziranoj anketnoj mrežnoj stranici. Stoga je dostupnost adresa elektroničke pošte bio osnovni kriterij po kojoj su odabrani samo oni iznajmljivači koji su tu adresu javno objavili. Adrese elektroničke pošte prikupljene su direktno s mrežnih stranica turističkih zajednica općina i gradova ili su posebno zatražene od pojedinih turističkih zajednica.

Metodom intervjua obuhvaćeni su predstavnici Istarske županije te općina i gradova unutrašnje Istre i/ili predstavnici Turističke zajednice Istarske županije, odnosno turističkih zajednica općina i gradova unutrašnje Istre. U tu svrhu koristio se standardizirani, polustrukturirani, problemski usmjeren intervju u kojem su se ispitaniku postavljala unaprijed pripremljena pitanja ili teme.⁵ Okvirne teme intervjua bile su procjena razvi-

4 Svjetska turistička organizacija (UNWTO, 2004) anketu i intervju kojima se ispituje odnos lokalne zajednice prema turizmu uvrštava u skupinu osnovnih sociokulturnih indikatora (*baseline indicator*) nazivajući ih kvalitativnim. S obzirom da bi takva dosljedna interpretacija i implementacija mogla izazvati metodološke i terminološke nedoumice i nerazumijevanje, odlučeno je da se ankete i intervjui promatraju kao odvojeni pokazatelji izbjegavajući naziv indikator ili kvalitativni indikator.

5 Ovoj vrsti intervjua dana je prednost pred anketom kojom su ispitanici stavovi lokalnog stanovništva i vlasnika turističkih objekata, jer se polazilo od pretpostavke da sugovornici puno bolje poznaju problematiku sveukupnog razvoja kao i razvoja turizma na prostoru svoje općine ili grada. Provodeći intervjue potvrdila se opravdanost odabira ove metode jer se osim bitnih odgovora za ovo istraživanje došlo do brojnih vrijednih informacija čiji opseg prelazi okvire rada.

jenosti turizma u općini ili gradu, doprinos turizma lokalnom gospodarstvu, doprinos turizma zapošljavanju u općini ili gradu, odnos lokalnog stanovništva prema turistima u kontekstu mogućeg nesuglasja ove dvije skupine te uloga turizma u očuvanju tradicije i lokalnih običaja. Ukupno je provedeno 29 intervjua.

Istraživačka okosnica i osnova ovog rada su indikatori održivog turizma kao mjerila prisutnosti i veličine određene aktualne pojave, znakovi buduće situacije ili problema, mjerilo rizika ili moguće potrebe za djelovanjem te sredstva identifikacije i mjerenja rezultata našeg djelovanja. Pri odabiru indikatora održivog turizma nužno je poštovati kriterije dostupnosti, pouzdanosti, prediktivnosti, jasnoće i izvodljivosti (UNWTO, 2004a; UNWTO, 2004b). Najvažniji kriterij u ovom radu bila je dostupnost podataka u trenutku istraživanja pa su se zbog toga koristili sociokulturni indikatori održivog turizma: *gustoća registrirane zaštićene kulturno-povijesne baštine u površini općina i gradova, udjel turista koji razumiju i poznaju jezik lokalnog stanovništva te opća sigurnost kao udjel kaznenih djela i prekršaja protiv javnog reda i mira koje su počinili turisti u ukupnom broju tih delikata*.⁶

6. REZULTATI I RASPRAVA

Indikator *gustoća registrirane zaštićene kulturno-povijesne baštine u površini općina i gradova* izračunat je tako da se površina općine ili grada podijelila s brojem spomenika na njihovu području. Pri izračunavanju su korišteni službeni podaci Konzervatorskog odjela u Puli o broju i vrsti spomenika po općinama i gradovima te su se uvažavale specifičnosti i značenje koje u krajoliku unutrašnje Istre imaju urbanističke, poluurbane i ruralne cjeline kao kategorije zaštićene kulturno-povijesne baštine.⁷ Sve općine i gradovi unutrašnje Istre na svojim područjima imaju registriranu zaštićenu kulturno-povijesnu baštinu (*Tablica 1*). Najveću gustoću baštine imale su općine Grožnjan (jedan spomenik na svakih 3,54 km²) i Sveti Lovreč (jedan spomenik na 3,55 km²).

6 Osnovni kriterij pri odabiru indikatora bila je dostupnost. No, pojedini sociokulturni indikatori predviđeni za sredozemnu regiju nisu relevantni i primjenjivi s obzirom na oblike i etapu razvoja turizma u unutrašnjoj Istri. Dio tih indikatora imaju i funkciju *monitoringa* prostorne koncentracije turizma, neki su preopćeniti ili ih se teško dovodi u direktnu vezu kao pokazatelje održivosti poput stope divorcijaliteta, međupopisne dinamike, broj ugostiteljskih objekata za lokalno stanovništvo, brakova turista i lokalnih stanovnika i slično (Farsari i Prastacos, 2001).

7 Doslovna primjena kategorizacije, nazivlja i opisa pojedinih tipova spomenika, koji se nalaze u dokumentaciji Konzervatorskog odjela predstavlja određenu metodološku teškoću. Naime, urbanističke, poluurbane i ruralne cjeline popisuju se kao jedan registrirani spomenik kulture u određenoj općini ili gradu, što prilikom uspoređivanja s ostalim spomenicima može stvoriti nerealnu sliku prostornog rasporeda i značaja baštine. Primjenom takvog načina usporedbe izjednačio bi se, primjerice, pojedinačni spomenik poput skulpture s akropolskim naseljima koji su bitni dijelovi antropogene, fizionomske i osjetilne sastavnice krajolika unutrašnje Istre. Kako bi se izbjegla takva metodološki neopravdana kvantifikacija te omogućila ravnopravnija usporedba, svaka urbanistička cjelina zbog svog značaja za oblikovanje, izgled i prepoznatljivost krajolika unutrašnje Istre vrednovana je kao pet pojedinačnih spomenika. Iz istih bi se razloga poluurbane i ruralne cjeline vrednovala kao tri pojedinačna spomenika.

Tablica 1 - Gustoća registrirane zaštićene kulturno-povijesne baštine po općinama i gradovima unutrašnje Istre 2009. godine

Red. br.	Općina/Grad	Broj km ² na jedan spomenik	Red. br.	Općina/Grad	Broj km ² na jedan spomenik
1.	Lanišće	144,03	13.	Višnjan	7,91
2.	Vižinada	35,27	14.	Buje	7,63
3.	Barban	18,02	15.	Piće	7,15
4.	Kaštelir-Labinci	17,68	16.	Sveti Petar u Šumi	7,08
5.	Karolja	17,31	17.	Motovun	6,77
6.	Lupoglav	13,17	18.	Oprtalj	6,02
7.	Žminj	11,90	19.	Buzet	5,39
8.	Tinjan	10,80	20.	Kanfanar	4,59
9.	Sveta Nedjelja	10,69	21.	Kršan	4,39
10.	Gračić	10,03	22.	Pazin	4,36
11.	Cerovlje	9,64	23.	Sveti Lovreč	3,55
12.	Svetvinčenat	7,94	24.	Grožnjan	3,54

Izvor: Za broj spomenika kulture: Konzervatorski odjel u Puli, 2010.; Za površinu općina i gradova: Državna geodetska uprava, 2011.

Još osam općina i gradova imalo je veću gustoću spomeničke baštine od gustoće za regiju unutrašnje Istre (7,43 km²). Najmanju gustoću spomeničke baštine imaju općine Lanišće (jedan spomenik na 144,03 km²) i Vižinada (35,27 km²). Broj zaštićenih spomenika u nekoj općini ili gradu unutrašnje Istre još uvijek nije povezan s brojem noćenja. Naime, utvrđena korelacija između tih varijabli je slaba ($r=0,16$).

Turistički potencijalno najatraktivniju zaštićenu kulturno-povijesnu baštinu unutrašnje Istre čine urbanističke, poluurbane i ruralne cjeline. Njihova važnost proistječe iz utjecaja na antropogenu, fizionomsku i osjetilnu sastavnicu krajolika te potpune uključenosti u atrakcijsku osnovu i turističku ponudu unutrašnje Istre. Dobiveni rezultati u potpunosti se slažu s većinom dosadašnjih istraživanja po kojima su zaštićene urbanističke, poluurbane i ruralne cjeline važan, ako ne i presudan element u turističkoj ponudi (Cerovac, 1989; Poria i sur., 2003; Vukonić, 2008) čiji je rastući utjecaj u turizmu već prepoznat u ruralnoj Istri (Medica i sur., 2010). Za ovu vrstu atrakcija utvrđeno je da, u sadašnjoj etapi životnog ciklusa destinacije, ne postoje prijetnje ugrožavanja i obezvređivanja pojedinih spomenika zbog pretjeranog posjeta i premašivanja kapaciteta nosivosti, što je Russo (2002) uočio za obližnje talijanske regije. Naprotiv, izuzevši Motovun i Grožnjan, za većinu istarskih zaštićenih cjelina tek treba osmisliti kvalitetniju turističku valorizaciju, no nužno je, kako je zamijetio Coccossis (2008), provoditi redovit nadzor i procjenu održivosti utvrđivanjem kapaciteta nosivosti.

Terenskim istraživanjem i intervjuiranjem u nekim je destinacijama unutrašnje Istre uočen mali nesklad između broja posjetitelja urbanističkih cjelina i očekivane društveno-gospodarske koristi za lokalnu zajednicu. No, na takav nesklad nisu utjecali turisti

smješteni u tim destinacijama, nego izletnici. Primjerice, u općini Grožnjan, koja bilježi najveći rezultat indikatora gustoće registrirane zaštićene kulturno-povijesne baštine, izletnici iz istarskih obalnih destinacija ljetnog, odmorišnog turizma dosad nisu utjecali na povećanje prihoda od turizma i ugostiteljstva, ali su povećavali troškove održavanja urbanističkih cjelina. Jedno od rješenja za povećanje koristi od izletnika moglo bi biti otvaranje muzeja na otvorenome s naplaćivanjem posjeta. Ipak, takvi primjeri nesklada u ovoj etapi turističkog razvoja ne mogu dovesti u pitanje ulogu kulturne baštine kao čimbenika održivog turizma.

Kao prijedlog za daljnja istraživanja ostao je problem turističke valorizacije kulturno-povijesne baštine i ekonomskih učinaka, naročito izražen u procjeni važnosti koju za turizam određene općine i grada imaju pojedinačni spomenici u usporedbi s urbanističkim, poluurbanim i ruralnim cjelinama. Sličan problem u budućim istraživanjima predstavlja turistička valorizacija nematerijalne kulturne baštine, kao i onih spomenika u unutrašnjoj Istri koji su važni za turizam, ali nisu dio formalne zakonske zaštite i profesionalne skrbi.

Sociokulturni indikator održivog turizma **poznavanje i razumijevanje jezika** može se primijeniti na prostor unutrašnje Istre pod uvjetom da se uvažava geografske, društveno-gospodarske, kulturne, povijesne i političke posebnosti te regije. Također, pri odabiru kriterija za ovaj indikator valja voditi računa o određenim specifičnostima. U analizi pokazatelja Turističke zajednice Istarske županije o strukturi turista prema državi podrijetla polazi se od pretpostavke da se turist služi jezikom države iz koje dolazi te da je broj onih koji se njime ne služe neznatan i statistički zanemariv. Pod sličnom se pretpostavkom zanemaruje broj turista koji se služe odabranim jezicima za ovaj indikator, a ne dolaze iz države gdje se koristi jedan od tih jezika. Uvažavajući navedene posebnosti unutrašnje Istre, odabrane su tri skupine turista s obzirom na državu podrijetla. Prvu skupinu turista čine oni koji su u lokalnim turističkim zajednicama registrirani kao domaći gosti, odnosno gosti iz Republike Hrvatske. Drugu skupinu čine gosti iz država čiji su službeni jezici razumljivi i slični hrvatskom jeziku, ali ih lokalno stanovništvo razlikuje od hrvatskog jezika. To su turisti iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore te Srbije. Trećoj skupini pripadaju gosti iz Italije za čije uvrštavanje u indikator, uvažavajući istarske posebnosti, ima opravdanja.⁸

⁸ Talijanski je jezik, prema Statutu Istarske županije (Istarska županija, 2001), ravnopravan hrvatskom jeziku, a sukladno tom pravnom aktu ravnopravna službena upotreba hrvatskog i talijanskog jezika ostvaruje se u radu svih tijela Županije te u postupku pred upravnim tijelima. Nadalje, radi ostvarivanja ravnopravnosti hrvatskog i talijanskog jezika u Istarskoj se županiji zapošljava odgovarajući broj djelatnika koji se podjednako aktivno služe hrvatskim i talijanskim jezikom. Prema odredbama ovog Statuta, talijanski se jezik uči u hrvatskim osnovnim školama kao jezik društvene sredine ili kao izborni jezik. Provođeci odredbe Statuta i poštujući tradiciju, u višegodišnji, redoviti i kontinuirani proces učenja talijanskog jezika uključeno je, zajedno s učenicima iz talijanskih škola, dvije trećine učenika u istarskim osnovnim školama i polovica u srednjim školama. U srednjim strukovnim školama, koje na prostoru Istarske županije obrazuju zanimanja u turizmu i ugostiteljstvu, zastupljenost talijanskog jezika je gotovo potpuna (Ured državne uprave u Istarskoj županiji, 2009).

Indikator **udjel turista koji razumiju i poznaju jezik lokalnog stanovništva** izračunat je tako da je broj domaćih turista te onih iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Srbije i Italije koji su 2009. godine boravili u općinama i gradovima unutrašnje Istre podijeljen s ukupnim brojem turista i pomnožen sa 100. Među ovih pet skupina turista najbrojniji su domaći (48,4%) i talijanski (47,6%), a na goste iz Crne Gore, Bosne i Hercegovine te Srbije otpada samo 4%. Nadalje, unutar ove skupine gostiju hrvatski turisti prevladavaju u 16 općina i gradova, a talijanski u osam. Uvažavajući navedenu formulu, diferenciraju se 24 jedinice lokalne samouprave prema međusobnom razumijevanju i poznavanju jezika gosta i domaćina.

Tablica 2 - Udjel turista koji razumiju jezik lokalnog stanovništva po općinama i gradovima unutrašnje Istre 2009. godine

Red. br.	Općina/Grad	Udjel (%)	Red. br.	Općina/Grad	Udjel (%)
1.	Oprtalj	85,93	13.	Kaštelir-Labinci	16,64
2.	Lanišće	80,91	14.	Karojba	16,19
3.	Pazin	59,69	15.	Cerovlje	15,58
4.	Grožnjan	56,13	16.	Sveta Nedelja	12,12
5.	Buzet	48,91	17.	Tinjan	9,72
6.	Motovun	41,78	18.	Sveti Petar u Šumi	9,43
7.	Buje	28,95	19.	Sveti Lovreč	8,37
8.	Gračiće	21,15	20.	Pićan	7,61
9.	Kanfanar	20,28	21.	Svetvinčenat	5,66
10.	Kršan	19,20	22.	Žminj	5,55
11.	Višnjan	18,45	23.	Barban	4,28
12.	Vižinada	17,49	24.	Lupoglav	2,17

Izvor: Za strukturu gostiju prema državi iz koje dolaze: Turistička zajednica Istarske županije, 2010.

Najviše domaćih gostiju te turista iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Italije i Srbije bilo je u općinama Oprtalj (85,93%) i Lanišće (80,91%). Iznad prosjeka za unutrašnju Istru (35,28%) bile su općine Grožnjan i Motovun te gradovi Pazin i Buzet (*Tablica 2*). Nasuprot tim općinama i gradovima su one s manjim udjelom gostiju koji poznaju i razumiju jezik domaćina. Među njima najniže vrijednosti indikatora ima općina Lupoglav (2,17%).

Obostrano razumijevanje i poznavanje jezika domaćina i gosta u unutrašnjoj Istri nije izrazita prepreka implementaciji održivog turizma, premda 19 općina i gradova ima niže vrijednosti od regionalnog prosjeka. Naime, rezultati indikatora **udjel turista koji razumiju i poznaju jezik lokalnog stanovništva**, kao i rezultati anketiranja stanovništva i vlasnika smještajnih objekata te intervjuiranja u općinama i turističkim zajednicama

upućuju na zadovoljavajući stupanj jezičnog sporazumijevanja. Ipak, pojedini visoki udjeli po općinama i gradovima zahtijevaju detaljnije tumačenje. Na natpolovične udjele turista koji razumiju jezik lokalnog stanovništva u nekim su općinama i gradovima utjecali blizina emitivnog tržišta, pogodnosti za ciljane skupine turista, pojedini oblici selektivnog turizma, ali i mali turistički promet. Tako je najviši udjel jezičnog razumijevanja u općini Oprtalj posljedica većeg broja domaćih gostiju koji iz zdravstvenih razloga posjećuju Istarske toplice. Visok udjel u općini Lanišće je posljedica malog broja turističkih dolazaka, zatim blizine talijanskog emitivnog tržišta i mogućnosti lovnog turizma, a kod Pazina treba uzeti u obzir važnost koju grad ima za domaće poslovne turiste kao županijsko upravno i gospodarsko središte. Na sličan način je gospodarska važnost Buzeta utjecala na brojnost domaćih turista na području grada. Nasuprot Lanišću, visoki udjeli u općini Grožnjan nisu posljedica blizine Italije i mogućnosti lovnog turizma, nego lokacija Međunarodnog kulturnog centra Hrvatske glazbene mladeži u sjedištu općine, što je povećalo interes i udjel domaćih turista. Mali broj turističkih dolazaka i prevlast turista iz njemačkog govornog područja utjecali su na niske udjele jezičnog razumijevanja u općinama Lupoglav, Barban, Žminj i Svetvinčenat.

Na kraju, rezultate dobivene primjenom ovog indikatora treba valorizirati uvažavajući činjenicu da je analiza održivog turizma provedena na temelju vrijednosti koje su indikatori imali u 2009. godini. Moguće je da bi praćenje udjela turista prema državi podrijetla u višegodišnjem nizu pokazalo nešto drugačije rezultate. U daljnjim će se istraživanjima zbog nadolazeće anglofonske generacije istarskog stanovništva kao posljedice izrazite dominacije engleskog među stranim jezicima u osnovnim i srednjim školama županije pažnja istraživača morati proširiti s bilingvalnog na trilingvalni aspekt odnosa turista i lokalne zajednice. Pri tome se ne smije zanemariti rastući interes turista iz Ujedinjenog Kraljevstva, što je posljedica povezivanja Istre direktnim letovima niskobudžetnih zrakoplovnih kompanija s britanskim zračnim lukama. Daljnje povećanje interesa Britanaca može se očekivati i zbog skorašnjeg ulaska Hrvatske u Europsku uniju, no to će se vjerojatno odraziti i na druge države članice.

Indikator **opće sigurnosti** izračunat je tako da je broj kaznenih djela i prekršaja protiv javnog reda i mira koje su počinili strani turisti podijeljen s ukupnim brojem počinjenih kaznenih djela i prekršaja protiv javnog reda i mira po općinama i gradovima unutrašnje Istre i pomnožen sa 100. Na promatranom prostoru tijekom 2009. godine počinjeno je 1641 kazneno djelo i prekršaj protiv javnog reda i mira, od čega su strani turisti počinili 682 delikta (Policijaska uprava istarska, 2010). U 11 općina i gradova unutrašnje Istre kaznena djela i prekršaje protiv javnog reda i mira počinili su, uz hrvatske državljane, i strani turisti (*Tablica 3*). Najveći udjeli stranih turista kao počinitelja tih delikata bili su u gradovima Buje (81,44%) i Buzet (30,74%). Sukladno policijskoj evidenciji, strani turisti u općinama Barban, Cerovlje, Gračišće, Lanišće, Lupoglav, Motovun, Oprtalj, Pićan, Sveti Lovreč, Svetvinčenat, Tinjan, Višnjan i Vižinada nisu počinili nijedno kazneno djelo ni prekršaj protiv javnog reda i mira.

Tablica 3 - Udjel kaznenih djela i prekršaja protiv javnog reda i mira koje su počinili turisti u ukupnom broju tih delikata po općinama i gradovima 2009. godine*

Red. br.	Općina/Grad	Udjel (%)
1.	Buje	81,44
2.	Buzet	30,74
3.	Karojba	14,29
4.	Grožnjan	8,70
5.	Kaštelir-Labinci	8,33
6.	Sveti Petar u Šumi	7,14
7.	Kanfanar	4,26
8.	Sveta Nedjelja	3,57
9.	Pazin	2,67
10.	Žminj	2,63
11.	Kršan	1,96

* Bez općina u kojima nije zabilježen nijedan delikt turista.

Izvor: Policijska uprava istarska, 2010.

Rezultati ovog indikatora za većinu općina upućuju na to da sudjelovanje stranih turista u izvršenju kaznenih djela i prekršaja protiv javnog reda i mira ne može biti čimbenik nesuglasja između posjetitelja i lokalnog stanovništva unutrašnje Istre. Ova tvrdnja temelji se na činjenici da u 13 općina nije zabilježen nijedan delikt koji su počinili turisti. U prilog ovakvim rezultatima idu odgovori na temu odnosa lokalnog stanovništva i turista koje su u intervjuima dali predstavnici općina i turističkih zajednica, a prema kojima ne postoji nesuglasje između te dvije skupine. Isto tako, iz intervjua u Policijskoj upravi proisteklo je da turisti u općinama i gradovima unutrašnje Istre svojom nazočnošću i ponašanjem ne predstavljaju sigurnosni problem za lokalno stanovništvo. U istom intervjuu pojašnjen je visok udjel sudjelovanja stranih turista u deliktima gradova Buzet i Buje, što može dovesti do potpuno pogrešnih zaključaka te stvoriti dojam nesigurnosti i neodrživosti turizma. Bez obzira što Park i Stokowski (2009) usko povezuju porast stope kriminala s velikim brojem turista i noćenja u destinaciji, to se ne bi moglo primijeniti na gradove Buje i Buzet. Iako je grad Buje prema broju postelja, turističkih dolazaka i noćenja vodeća destinacija u unutrašnjoj Istri, razlog visokog udjela turista u izvršenju delikata ne smije se povezati s time. Na visoke udjele ta dva grada najviše su utjecale lokacije međunarodnih cestovnih graničnih prijelaza prema Republici Sloveniji. Preko graničnih prijelaza Plovanija i Kaštel (grad Buje) te Požane (grad Buzet) ulazi glavnina stranih cestovnih turista koji dolaze u Istru. Svaki strani turist koji je pri ulasku u Republiku Hrvatsku počinio kazneno djelo statistički je evidentiran kao prekršitelj u Policijskoj postaji Buje, odnosno Buzet, iako je većina bila u tranzitu kroz ta dva grada, što je bitno utjecalo na povećanje udjela turista u deliktima. Intervju u Policijskoj upravi istarskoj otkrio je i da se u najve-

ćem broju slučajeva radilo o krijumčarenju manje količine opojnih sredstava za osobnu upotrebu, što je prema hrvatskom zakonu kazneno djelo za koje je nadležna najbliža policijska postaja. U intervjuima s djelatnicima bujske i buzetske turističke zajednice otkriveno je da stacionarni strani turisti na područjima njihovih gradova nisu nimalo ili su u zanemarivom udjelu sudjelovali u kaznenim djelima i prekršajima protiv javnog reda i mira pa bi stvarni udjeli bili slični onima grada Pazina. U ostalim općinama koje su bilježile delikte turista ponajprije se radilo o malom ukupnom broju kaznenih djela i prekršaja što je povisilo udjele turista, a ne o negativnom utjecaju turizma na lokalno stanovništvo. Zbog toga se može zaključiti da opća sigurnost povoljno utječe na održivost turizma unutrašnje Istre. Buduća detaljnija studija ove problematike dala bi odgovore na pitanja o turistima kao žrtvama kriminala te u kojoj mjeri domaći turisti sudjeluju u kaznenim djelima i prekršajima na prostoru unutrašnje Istre.

Metodom ankete istraženi su i uspoređeni stavovi i mišljenja vlasnika smještajnih objekata te stanovništva općina i gradova unutrašnje Istre o pojedinim aspektima održivog turizma. Lokalno stanovništvo odabrano je metodom prigodnog uzorka, a samo anketiranje je vršeno tijekom terenskog istraživanja općina i gradova. Stanovnici su anonimno ispunjavali tiskani anketni upitnik s deset tvrdnji⁹ kojem je bila pridružena ordinalna ljestvica procjene od pet stupnjeva. Tako su anketirana 124 stanovnika iz svih dijelova unutrašnje Istre.¹⁰ Istodobno su anketirani i vlasnici smještajnih objekata iz unutrašnje Istre koji su ispunjavali isti anketni upitnik postavljen na mrežne stranice specijaliziranog internetskog servisa, namijenjenog anketnim istraživanjima. Molba za sudjelovanje u anketiranju poslana je vlasnicima 263 smještajna objekta s područja unutrašnje Istre koji su u trenutku istraživanja imali javnu adresu elektroničke pošte. Anketu je ispunilo i poslalo 89 vlasnika smještajnih objekata.¹¹ Odgovori obje skupine bodovani su na sljedeći način: 5 – *izrazito se slažem*, 4 – *slažem se*, 3 – *ni ti se slažem, ni ti se ne slažem*, 2 – *ne slažem se*, 1 – *izrazito se ne slažem*. Podaci su obrađeni deskriptivnim statističkim postupcima koji su uključili računanje aritmetičke sredine i standardne devijacije, a dvosmjernim t-testom za nezavisne uzorke testirana je statistička značajnost razlika

9 Izvorni prijedlog upitnika za lokalnu zajednicu Svjetske turističke organizacije (UNWTO, 2004:494) ima 16 tvrdnji. Odlukom istraživača šest tvrdnji su izbačene iz ove ankete jer ih ispitanici ne bi razumjeli, nisu prilagođene prilikama u unutrašnjoj Istri ili su međusobno slične (npr. doprinos ukupnoj zaposlenosti i zaposlenosti mladih).

10 Prema procjeni Državnog zavoda za statistiku (2010b) na prostoru 24 općine i grada unutrašnje Istre je na dan 31. prosinca 2008. živjelo ukupno 55.660 stanovnika. Među anketiranim lokalnim stanovnicima svi su pripadali zreloj dobnoj skupini (20 – 59 godina starosti). Od 124 ispitanih, 69 je bilo žena, a 55 muškaraca. Anketirani su bili iz svih dijelova unutrašnje Istre i to iz sljedećih općina i gradova: Svetvinčenat (20 anketiranih), Žminj, Sveti Petar u Šumi, Sveti Lovreč, Vižinada, Cerovlje, Pićan (svi po 10 anketiranih), Grožnjan, Kaštelir-Labinci, Buzet, Kršan (svi po devet anketiranih) i Barban (osam anketiranih).

11 Internetska je anketa namijenjena vlasnicima komercijalnih objekata bila anonimna te se iz tog razloga ne može utvrditi spol, dob i općina ili grad ispitanika koji su odgovorili na anketu. Relativno nizak odziv (33,8%) može se protumačiti odsutnošću vlasnika za vrijeme trajanja istraživanja, nepovjerenjem dijela vlasnika prema takvom načinu istraživanja, nepoznavanjem jezika jer se iz adrese elektroničke pošte nije moglo proniknuti je li vlasnik stranac.

Tablica 4 - Rezultati anketiranja vlasnika smještajnih objekata i stanovništva unutrašnje Istre (razlike u aritmetičkim sredinama skupina)

Čestice	Vlasnici smještaja		Lokalno stanovništvo		Razlika među skupinama		
	M*	SD	M	SD	t	p	s.s.
Naša općina/grad je privlačna turistima	4,03	0,944	3,96	0,751	0,489	0,626	136
Turizam je razvijen u našoj općini/gradu	3,05	1,138	2,97	0,976	0,503	0,616	143
Turizam jača gospodarstvo naše općine/grada	3,97	0,944	3,35	0,912	4,476	<0,001	156
Turizam pomaže u zapošljavanju u našoj općini/gradu	3,79	1,106	3,02	0,961	4,861	<0,001	145
Turisti ne ometaju svakodnevni život i rad u našem mjestu	4,15	0,800	3,99	0,852	1,260	0,209	165
Sudjelujem u planiranju turizma svoje općine/grada	3,17	1,319	2,64	1,118	2,830	0,005	142
Turizam pridonosi očuvanju okoliša u našoj općini/gradu	3,32	1,002	3,17	0,895	1,050	0,295	148
Jezik gosta nije prepreka u sporazumijevanju	4,05	0,837	3,79	1,028	1,936	0,055	176
Turisti su dobrodošli, bez obzira na to iz koje države dolaze	4,61	0,543	4,28	0,822	3,291	0,001	179
Turizam pomaže očuvanju domaćih običaja	3,99	0,993	3,72	0,909	1,848	0,067	150

* M - aritmetička sredina; SD - standardna devijacija; s.s. - stupnjevi slobode

Izvor: Istraživanje autora.

aritmetičkih sredina skupina, odnosno razlika u stavovima o pojedinim aspektima održivog turizma između vlasnika smještajnih objekata i lokalnog stanovništva. Budući da je test homogenosti varijance pokazao da su varijance skupina heterogene za svih deset tvrdnji, korištena je inačica t-testa za nehomogene varijance. U tu svrhu korišten je paket *Analysis ToolPak* programa MS Excel.

Promatraju li se dvije skupine ispitanika odvojeno, vlasnici smještajnih objekata najviše su ocijenili tvrdnju *Turisti su dobrodošli bez obzira na to iz koje države dolaze* (aritmetička sredina 4,61) te tvrdnju *Turisti ne ometaju svakodnevni život i rad u našem mjestu* (4,15), a najniže tvrdnju *Turizam je razvijen u našoj općini/gradu* (3,05) te *Sudjelujem u planiranju turizma svoje općine/grada* (3,17). Lokalno stanovništvo također je najviše vrednovalo tvrdnje *Turisti su dobrodošli bez obzira na to iz koje države dolaze* (4,28) i *Turisti ne ometaju svakodnevni život i rad u našem mjestu* (3,99). Najniže su ocijenjene tvrdnje *Sudjelujem u planiranju turizma svoje općine/grada* (2,64) i *Turizam je razvijen u našoj općini/gradu* (2,97).

Rezultati provedenog t-testa pokazuju da se stavovi vlasnika smještajnih objekata i lokalnog stanovništva ne razlikuju statistički značajno na šest tvrdnji. Obje skupine slažu se u procjenama turističke privlačnosti njihove općine ili grada, razvijenosti turizma, ometanja svakodnevnog života i rada stanovnika od strane turista, doprinosa turizma očuvanju okoliša, jezičnog razumijevanja s turistima te doprinosa turizma očuvanju lokalnih običaja i tradicije.

Statistički značajne (na razini rizika 5%), ali razmjerno male razlike u stavovima ovih dviju skupina dobivene su na tvrdnjama o shvaćanju uloge turizma u lokalnom gospodarstvu i zapošljavanju, participaciji u planiranju razvoja turizma u vlastitoj općini ili gradu te značaju zemlje podrijetla turista. Te su razlike, pa makar bile i male, logične i očekivane. Naime, lokalno stanovništvo koje ne radi u turističko-ugostiteljskoj djelatnosti manje je zainteresirano za tu problematiku, jer mu o tome ne ovisi egzistencija pa u manjoj mjeri prepoznaje gospodarsku korist turizma i nije senzibilizirano na planove razvoja turizma u vlastitoj općini ili gradu. Po tome se unutrašnja Istra kao regija u etapi uključivanja u životnom ciklusu destinacije značajno razlikuje od visokorazvijenih turističkih regija Mediterana u kojima je lokalno stanovništvo prepoznalo gospodarsku dobrobit od turizma (Aguiló i Nadal, 2005) i doprinos zapošljavanju (Nemec-Rudež i Vodeb, 2010). Niži stupanj razvoja turizma u unutrašnjoj Istri još nije stvorio svijest o važnosti turizma pa ga lokalno stanovništvo ne doživljava kao bitnu sastavnicu gospodarskog razvoja, za razliku od vlasnika smještajnih objekata koji od turizma ostvaruju prihode. Ovakvi rezultati i zaključci koji iz njih proizlaze slažu se sa sličnim istraživanjem stavova lokalnog stanovništva manje razvijenih turističkih regija o gospodarskoj dobrobiti turizma (Andereck i sur., 2005). Rezultati anketiranja u unutrašnjoj Istri mogu se u određenoj mjeri usporediti sa istraživanjima susjedne regije Slovenskog primorja, odnosno općina Koper i Piran. Anketiranje u turistički razvijenijoj regiji, koje su provele Nemec-Rudež i Vodeb (2010), pokazalo je u kojem bi se smjeru mogli oblikovati stavovi i mišljenja lokalnog stanovništva unutrašnje Istre bude li se turizam razvijao po sličnim obrascima kao u Slovenskom primorju. Negativne utjecaje intenzivne turi-

stifikacije stanovništvo bi najviše uočilo na prirodnoj osnovi i sociokulturnim obilježjima. Veća važnost države podrijetla turista za lokalno stanovništvo sasvim je razumljiva, a ponekad na stavove mogu utjecati tekuća dnevno-politička zbivanja. Kod vlasnika smještajnih objekata sasvim je očekivana visoka razina tolerancije prema nacionalnom podrijetlu gostiju.

Konačno, rezultati anketiranja u unutrašnjoj Istri pokazali su da se održivi turizam razvija u suglasju s lokalnom zajednicom. To se vidi iz stavova po kojima turisti ne ometaju svakodnevni život, ne ugrožavaju okoliš, pridonose očuvanju tradicije, po jezičnom sporazumijevanju između domaćeg stanovništva i gosta te, iako je utvrđena statistička razlika između dvije skupine anketiranih, po manjoj važnosti države podrijetla turista. Rezultati ove ankete kao dijela analize održivog turizma, imaju praktičnu vrijednost za prostorno i planiranje ukupnog razvoja te planiranje razvoja turizma općina i gradova unutrašnje Istre. Možebitno ograničenje ove ankete je broj anketiranih stanovnika i vlasnika objekata te tip uzorka lokalnog stanovništva bez jasnije izraženih strukturalnih obilježja anketiranih (preciznija dobno-spolna struktura i ostala strukturalna obilježja). Također, broj tvrdnji u anketi mogao je biti veći premda Svjetska turistička organizacija u svom prijedlogu ankete ne predviđa znatno veći broj tvrdnji (UNWTO, 2004:494). No, s obzirom na raspoloživo vrijeme, površinu istraživog prostora, raspršenost naselja i stanovništva te raspoloživa financijska sredstva, dobiveni rezultati dali su vrijedne informacije o percepciji održivog turizma lokalne zajednice.

Metodom standardiziranog, polustrukturiranog, problemski usmjerenog intervjua ispitane su službene osobe u općinama ili lokalnim turističkim zajednicama. Intervjui sa službenim osobama obavljali su se osobno u sklopu terenskog istraživanja ili putem telefona. Pred sugovornike je postavljeno pet okvirnih tema čija je svrha bila dopuna ostalih indikatora održivog turizma te pojašnjenja posebnosti turističkog razvoja u pojedinim općinama i gradovima. Okvirne teme intervjua bile su procjena razvijenosti turizma u općini ili gradu, doprinos turizma lokalnom gospodarstvu, doprinos turizma zapošljavanju u općini ili gradu, odnos lokalnog stanovništva prema turistima u kontekstu mogućeg nesuglasja ove dvije skupine te uloga turizma u očuvanju tradicije i lokalnih običaja.

Svi sudionici intervjuiranja dali su vrlo slične odgovore, odnosno iznijeli gotovo identične stavove i mišljenja o postavljenim temama. Procjenjujući razvijenost turizma, službene osobe u općinama i lokalnim turističkim zajednicama složile su se da postoji potencijal, ali je turistički razvoj u začecima, dakle prema Butlerovu (2006) životnom ciklusu destinacije, u etapi uključivanja. Nadalje, svi sugovornici istaknuli su neznatan doprinos turizma lokalnom gospodarstvu. Također su se svi sudionici složili da je doprinos turizma zapošljavanju neznatan i zanemariv te se u prosjeku može svesti na jednu do dvije obitelji koje žive isključivo od turizma. S aspekta održivog turizma procjena odnosa lokalnog stanovništva i turista podjednako je važna kao i utjecaj na prirodnu osnovu i gospodarstvo. O toj temi sugovornici su u intervjuima izjavili da na prostoru njihovih općina i gradova ne postoji nesuglasje između turista i stanovništva, a pojedine, vrlo rijetke situacije nerazumijevanja imaju anegdotalna obilježja, bez stvarnih

posljedica na održivost turizma. Čak štoviše, lokalno stanovništvo s blagonaklonošću gleda na jačanje turizma u njihovoj općini ili gradu. Konačno, visoka razina slaganja sugovornika bila je o petoj temi. Naime, svi su smatrali da interes turista za tradicijska obilježja i lokalne običaje dodatno motivira organizatore na ustrajanje u pripremanju i održavanju prigodnih lokalnih manifestacija. Njegovanje tradicije i običaje, dakle, ima i turističku funkciju.

7. ZAKLJUČAK

Istraživanje održivog turizma sociokulturnim indikatorima pokazalo je visoku razinu prihvaćanja turizma kod stanovništva unutrašnje Istre te mogućnost daljnjeg razvoja selektivnih oblika turizma. Broj, razmještaj i gustoća zaštićene kulturno-povijesne baštine unutrašnje Istre kao sastavnice krajolika regije, uz već prepoznatu atrakcijsku vrijednost, omogućuju uključivanje svih općina i gradova u ponudu kulturnog i manifestacijskog turizma Istarske županije tijekom cijele godine. Zadovoljavajući je stupanj jezičnog razumijevanja i dosegnuta razina stanja opće sigurnosti, iako nije dio formalne atrakcijske osnove, potvrđuju unutrašnju Istru kao regiju održivog turizma.

Sve navedeno ukazuje na to da se prema sadašnjim rezultatima temeljna hipoteza ovoga rada – da sociokulturna obilježja određuju unutrašnju Istru kao regiju održivog turizma – može u potpunosti prihvatiti. Također, istraživačkim su metodama i postupcima¹² ustanovljeni očuvanost i potencijal kulturno-povijesne baštine, što znači da je prva pomoćna hipoteza ovog istraživanja – da je kulturno-povijesna baština unutrašnje Istre dio potencijalne atrakcijske osnove održivog turizma – u potpunosti potvrđena. Konačno, anketiranjem stanovništva i vlasnika smještajnih objekata te intervjuiranjem predstavnika turističkih zajednica i općina potvrđeno je da postoji suglasje između turizma i stanovništva unutrašnje Istre pa se i druga pomoćna hipoteza ovog rada može u potpunosti prihvatiti.

Analiza sociokulturnim indikatorima ukazala je na to da je međusobni utjecaj turizma i kulturno-povijesne baštine održiv, odnosno da u sadašnjoj etapi razvoja turizam ne ugrožava tu sastavnicu krajolika unutrašnje Istre. Isto tako je utvrđeno da broj i gustoća zaštićene materijalne kulturne baštine, promatrano na prostornoj razini unutrašnje Istre kao cjelovite turističke regije, omogućuju razvoj kulturnog i manifestacijskog turizma. To se posebno odnosi na urbanističke, poluurbane i ruralne cjeline koje imaju izniman turistički potencijal i važna su sastavnica krajolika regije.

Među najvažnijim sociokulturnim obilježjima održivog turizma je odnos prema lokalnom stanovništvu. On je testiran indikatorima razumijevanja jezika i opće sigurnosti te anketiranjem stanovništva i vlasnika smještajnih objekata. Visok udjel turista koji poznaju hrvatski kao službeni te talijanski kao jezik sredine u unutrašnjoj Istri izravno

12 Najvažnije metode koje su korištene pri ocjeni očuvanosti i potencijala kulturno-povijesne baštine bile su metoda promatranja (terensko istraživanje), metode intervjua i ankete.



je povezan s brojem domaćih ili gostiju iz Italije. Vrijednosti ovog indikatora mogle bi se u pojedinim općinama i gradovima povećati stvori li se specifična kulturno-turistička ponuda za domaće turiste.

Opća sigurnost u receptivnim turističkim regijama je odlučujući čimbenik pri donošenju odluke o putovanju u određenu destinaciju. Sociokulturnim indikatorom opća sigurnost testiran je utjecaj i važnost delikata koje su strani turisti počinili na prostoru unutrašnje Istre na percepciju lokalnog stanovništva o održivosti turizma. Analizom je utvrđeno da u 13 općina strani turisti nisu počinili nijedno kazneno djelo ni prekršaj protiv javnog reda i mira.

Rezultati ankete su nedvojbeno pokazali da je turizam prihvaćen kao nova prostorna, sociokulturna i gospodarska pojava u općinama i gradovima unutrašnje Istre. Pri tome utvrđena razlika u pojedinim stavovima između vlasnika smještajnih objekata i stanovništva bila je očekivana. No, bez obzira na određene razlike u stavovima tih dviju skupina, odnos prema turizmu je pozitivan i s tog aspekta održiv.

Predstavnici općina i lokalnih turističkih zajednica ukazali su na visoku razinu slaganja i gotovo identične stavove o karakterističnim temama održivog turizma. Prema njihovoj procjeni, u dosadašnjem razvoju nije bilo zamijećeno nesuglasje stanovništva i turista, a pojava turizma dodatno je potaknula mjere i aktivnosti za očuvanje tradicijskih vrijednosti. Kao optimalan doprinos ocijenili su sudjelovanje turista u lokalnim manifestacijama čija je svrha očuvanje etnosocijalnih obilježja i kulturne baštine unutrašnje Istre.

Konačno, istraživanja sociokulturnih obilježja održivog turizma nužna su pretpostavka izrade kvalitetnih prostornih i razvojnih planova na lokalnoj i regionalnoj razini. Takva istraživanja mogu postati temelj za uspostavu stalnog *monitoringa* turizma u receptivnim turističkim regijama Republike Hrvatske uvažavajući sve aspekte održivog razvoja.



LITERATURA

- Aguiló, P. E. i Nadal, J. R. (2005). Host community perceptions: a cluster analysis. *Annals of Tourism Research*, 32(4):925-941.
- Alfier, D. (1994). *Turizam: izbor radova*. Zagreb: Institut za turizam i Fond za stipendiranje mladih za zaštitu prirode i turizma.
- Andereck, K. L., Valentine, K. M., Knopf, R. C. i Vogt, C. A. (2005). Residents' perceptions of community tourism impacts. *Annals of Tourism Research*, 32(4):1056-1076.
- Besculides, A., Lee, M. E. i McCormick, M. J. (2002). Residents' perceptions of the cultural benefits of tourism. *Annals of Tourism Research*, 29(2):303-319.
- Blažević, B. (ur.) (2005). *Održivi razvoj turizma – Zbornik radova*. Opatija: Sveučilište u Rijeci, Fakultet za turistički i hotelski menadžment.
- Briassoulis, H. (2002). Sustainable tourism and the question of the commons. *Annals of tourism research*, 29(4):1065-1085.
- Bušelić, M. i Afrić-Rakitovac, K. (2008). Determinants of sustainable tourism: the case of the Istrian County. Izlaganje sa znanstvenog skupa „Znanje za trajnostni razvoj”, 27. međunarodna konferenca o razvoju organizacijskih znanosti, Portorož, Slovenija, 19.-21.03.2008.
- Butler, R.W. (2006). The concept of a tourist area cycle of evolution: Implications for management of resources, U: Butler R. W. (ur.), *The tourism area life cycle, Vol. 1, Applications and modifications*. Clevedon: Channel view publications. str. 3-12.
- Carić, H. (ur.) (2006). *Održivi turizam u deset koraka: planiranje održivog turizma zasnovanog na baštini i prirodnom nasljeđu*. Zagreb: Institut za turizam i Odraž.
- Cerovac, V. (1989). Revitalizacija starih istarskih gradića. *Gospodarstvo Istre*, 2(1):83-84.
- Choi, H. S. C. i Sirakaya, E. (2005). Measuring residents' attitude toward sustainable tourism: development of sustainable tourism attitude scale. *Journal of Travel Research*, 43:380-394.
- Choi H. C. i Sirakaya, E. (2006). Sustainability indicators for managing community tourism. *Tourism management*, 27(6):1274-1289.
- Coccossis, H. i Mexa, A. (2004). Tourism carrying capacity: Methodical consideration. U: Coccossis, H. i Mexa, A. (ur.), *The challenge of tourism carrying capacity assessment: Theory and practice*. Aldershot: Ashgate. str. 55-90.
- Coccossis, H. (2008). Cultural heritage, local resources and sustainable tourism. *International journal of services technology and management*, 10(1):8-14.
- Državna geodetska uprava (2011). *Središnji registar prostornih jedinica*. Zagreb: DGU.
- Državni zavod za statistiku (2010a). *Statističko izvješće 1409, Turizam u 2009*. Zagreb: DZS.
- Državni zavod za statistiku (2010b). *Procjena stanovništva Istarske županije prema spolu krajem 2008. godine (31. prosinca) po gradovima/općinama, teritorijalni ustroj 31.12.2008*. Zagreb: DZS.
- Dumbović-Bilušić, B. i Obad-Šćitaroci, M. (2007). Kulturni krajolici u Hrvatskoj – identifikacija i stanje zaštite. *Prostor*, 15(2/34):260-271.

- Farsari, Y. i Prastacos, P. (2001). Sustainable tourism indicators for Mediterranean established destinations. *Tourism Today*, 1(1):103-121.
- Gržinić, J. (2007). Tourism in protected natural areas: Istrian ecotourism product. *Turizam*, 11: 79-83.
- Gržinić, J. (2010). Sustainable development of highly touristic region of Istria. *Management and Marketing*, 8(1):57-65.
- Hall, C. M. (2008). *Tourism planning: policies, processes and relationships*. Harlow: Pearson.
- Istarska županija (2001). *Statut Istarske županije*. Službene novine Istarske županije, broj 2/2001. Pazin: Istarska županija.
- Istarska županija (2002). *Okvir za sliku novog istarskog turizma*. URL: <http://www.istra-istria.hr/masterplan/okvir.htm> (22.04.2011.).
- Jadrešić, V. (1999). Proturječja i negativne pojavnosti u turizmu. *Tourism and hospitality management*, 5(1-2):55-67.
- Konzervatorski odjel u Puli (2010). *Registrirani nepokretni spomenici Istre i preventivno registrirani nepokretni spomenici Istre*. Pula: Konzervatorski odjel u Puli.
- Korča, P. (1996). Resident attitudes towards tourism impacts. *Annals of tourism research*, 23(3):695-697.
- Liu, Z. (2003). Sustainable Tourism Development: A Critique. *Journal of sustainable tourism*, 11(6):459-475.
- Lukić, A. i Zupanc, I. (2005). Ruralni prostor kao proizvod: „nova“ slika unutrašnje Istre. U: Ilić, M. (ur.), *Problemi regionalnog razvoja Hrvatske i susjednih zemalja*. Zagreb: Hrvatsko geografsko društvo. str. 329-340.
- Medica, I., Ružić, P. i Ružić, T. (2010). Architecture as a tool for branding in rural Istrian tourism destination. *Turizam*, 14(2):78-86.
- Nejašmić, I. (1991). Depopulacija u Hrvatskoj - korijeni, stanje, izgledi. Zagreb: Globus.
- Nemec-Rudež, H. i Vodeb, K. (2010). Perceived tourism impacts in municipalities with different tourism concentration. *Turizam*, 58(2):161-172.
- Nepal, S. K. (2008). Residents' attitudes to tourism in Central British Columbia, Canada. *Tourism Geographies*, 10(1):42-65.
- Orlić, I. (2007). Utjecaj masovnog turizma na domicilno stanovništvo Poreštine u doba socijalizma. *Etnološka tribina*, 30(37):29-44.
- Park, M. i Stokowski, P. A. (2009). Social disruption theory and crime in rural communities: Comparisons across three levels of tourism growth. *Tourism Management*, 30(6):905-915.
- Policijska uprava istarska (2010). *Statistika počinjenih kaznenih djela i prekršaja protiv javnog reda i mira po općinama i gradovima unutrašnje Istre - ukupno i turisti*. Pula: PUI.
- Poria, Y., Butler, R. i Airey, D. (2003). The core of heritage tourism. *Annals of tourism research*, 30(1):238-254.
- Republički zavod za statistiku (1990). *Dokumentacija 779, Turizam 1989*. Zagreb: RZS.
- Roberts, S. i Tribe, J. (2008). Sustainability indicators for small tourism enterprises – An exploratory perspective. *Journal of sustainable tourism*, 16(5):575-594.

- Russo, A. P. (2002). The "vicious circle" of tourism development in heritage cities. *Annals of tourism research*, 29(1):165-182.
- Simpson, M. C. (2009). An integrated approach to assess the impacts of tourism on community development and sustainable livelihoods. *Community development journal*, 44(2):186-208.
- Tao, T. C. H. i Wall, G. (2009). A Livelihood approach to sustainability. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 14(2):137-152.
- Tovar, C. i Lockwood, M. (2008). Social impacts of tourism: an Australian regional case study. *International journal of tourism research*, 10:365-378.
- Turistička zajednica Istarske županije (2010). *Struktura gostiju prema državi porijekla po općinama i gradovima Istarske županije 2009. godine*. Pula: Turistička zajednica Istarske županije.
- UN (1987). *Report of the world commission environment and development „Our common future“*. New York: UN.
- UNWTO (1993). *Indicators for the sustainable management of tourism*. Madrid i Winnipeg: UNWTO-IISD.
- UNWTO (1996). *What managers need to know: A practical guide to the development and use of indicators of sustainable tourism*. Madrid: UNWTO.
- UNWTO (2001). *Workshop on sustainable tourism indicators for the islands of the Mediterranean*. Kukljica: UNWTO, Ministry of tourism, Općina Kukljica.
- UNWTO (2004a). *Conceptual definition*, Madrid: UNWTO. URL: <http://www.unwto.org/sdt/mission/en/mission.php> (13.03.2011.)
- UNWTO (2004b). *Indicators of sustainable development for tourism destinations: A guidebook*. Madrid: UNWTO.
- Ured državne uprave u Istarskoj županiji (2009). *Učenje stranih jezika u osnovnim i srednjim školama Istarske županije*. Pazin: Odsjek za prosvjetu, kulturu, informiranje, šport i tehničku kulturu.
- Vukonić, B. (2008). Povijesni gradovi i njihova turistička razvojna opcija. *Acta Turistica Nova*, 2(1):111-122.
- Vukonić, B. (2010). Je li održivost upitna? *Acta Turistica Nova*, 4(1):33-42.
- Zavod za prostorno uređenje Istarske županije (2002). *Prostorni plan Istarske županije Polazišta, Knjiga 1*. Pula: Zavod za prostorno uređenje Istarske županije.
- Zupanc, I. (2004). Demografski razvoj Istre od 1945. do 2001. *Hrvatski geografski glasnik*, 66(1):67-102.

SOCIO-CULTURAL CHARACTERISTICS OF SUSTAINABLE TOURISM IN INLAND ISTRIA

Nikola Vojnović

Summary

The paper examines selected socio-cultural characteristics of sustainable tourism in inland Istria, which consists of 24 towns and villages of the County of Istria. Taking into consideration criteria such as availability, reliability, predictability, clarity and feasibility, the following socio-cultural indicators of sustainable tourism were selected: the density of registered and protected cultural and historical heritage relative to area size of towns and villages, the proportion of tourists who understand the language of the local population, general security measured as a ratio of criminal conducts and offences of disturbing public peace and order committed by tourists against the total number of such delicts, the attitudes of the local population and accommodation owners toward tourism, as well as the attitudes of municipal representatives. The attitudes of the local population and accommodation owners toward tourism were examined by administering the questionnaire which showed that tourism is an acceptable and desirable activity. There is not much difference in responses between these groups of respondents. Municipal and tourist board representatives think that there are no discrepancies between tourists and the local population as well as that tourism encourages the preservation of local customs and traditions. Based on these results of selected socio-cultural characteristics, the conclusion is that inland Istria is a region of sustainable tourism.

Key words: sustainable tourism, municipalities of inland Istria, socio-cultural indicators of sustainable tourism

SOZIOKULTURELLE MERKMALE DES NACHHALTIGEN TOURISMUS IM INNEREN ISTRIENS

Nikola Vojnović

Zusammenfassung

In der vorliegenden Arbeit werden die ausgewählten soziokulturellen Merkmale des nachhaltigen Tourismus auf dem Raum inneren Istriens, bestehend aus 24 Gemeinden und Städten der Gespanschaft Istrien, in Betracht gezogen. Zu dem Zweck wurden, unter Berücksichtigung der Kriterien der Verfügbarkeit, Verlässlichkeit, Voraussagbarkeit, Klarheit und Durchführbarkeit, soziokulturelle Indikatoren des nachhaltigen Tourismus angewendet: die Dichte des eingetragenen unter Schutz stehenden Kultur- und Geschichtserbes in der Fläche von Gemeinden und Städten, der Anteil der Touristen, die die Sprache der lokalen Bevölkerung kennen und verstehen, die allgemeine Sicherheit als der Anteil der auf Touristen entfallenden Straftaten und Verstöße gegen die öffentliche Ordnung, die Einstellung der lokalen Bevölkerung zum Tourismus, sowie die Einstellung der Vertreter von Gemeinden und Städten dazu. Die Einstellung der lokalen Bevölkerung und der Eigentümer von Beherbergungsobjekten zum Tourismus wurde in einer Umfrage erforscht und es stellte sich heraus, dass der Tourismus eine annehmbare und wünschenswerte Tätigkeit ist, die festgestellten Unterschiede zwischen den zwei befragten Gruppen sind klein. Die Vertreter von lokalen Behörden oder Touristengemeinschaften sind der Meinung, dass es keine Unstimmigkeiten zwischen Touristen und der Bevölkerung gibt, und dass der Tourismus zur Wahrung von einheimischen Sitten und Tradition beiträgt. Den ausgewählten soziokulturellen Merkmalen nach ist Istrien eine Region des nachhaltigen Tourismus.

Schlüsselwörter: nachhaltiger Tourismus, Gemeinden und Städte im Inneren Istriens, soziokulturelle Indikatoren des nachhaltigen Tourismus